

MUKATTAH HARFLERİ ve KUR'ÂN İ'CÂZINDAKİ YERİ

*Mubittin AKGÜL**

'Al-huruf al-muqatta/detached letters and its role in inimitability of the Qur'an

Some letters and words occur at the beginning of the Qur'anic Chapters are called '*al-huruf al-muqatta/detached letters*'. These letters and words have drawn the attention of the scholars from early years of Islam to our own time. Scholars have made various comments on the meaning and significance of them, but it is important to note that some of these interpretations are far from their actual meanings. This article primarily focuses on the meanings of these letters and words from classical period to modern scholarship. In addition to this, it also re-evaluates these interpretations and places emphasis on some important meanings in relation with their Qur'anic context.

Anahtar Kelimeler: *Huruf-u Mukattaa, Müteşâbih, Alfabe, Sembol, Şia, Eşsizlik*

Key Words: *Detached letters, ambiguous verses, alphabet, symbol, inimitability of the Qur'an*

İfadeler, duygularla algılanan fiziksel görüntülerdir. Kağıt üzerinde satırlar, bir çiçek üzerindeki işaretlerle aynı tarzda görülür. Konuşulan sözler ve gök gürültüleri işitilir. Bununla birlikte, çiçekler üzerindeki işaretler ya da gök gürültülerinin aksine, sözcüklerin ikili bir tabiatı bulunmaktadır; onlar kendilerinin ötesinde bir şeyi işaret ederler ve bu onlara anlam verir; bu anlam anlaşılabilir, fakat algılanamaz.¹ Her varlığın kendine has bir dili vardır. Çiçekler, koku ve renkleriyle, bitkiler tat ve görüntüleriyle, hayvanlar ses ve hareketleriyle, insanlar da işaret ve dilleriyle konuşur ve anlaşılır. İslam'a göre de, varlığın oluşması ve devam etmesine sebep olan Yüce

* Yrd.Doç.Dr., Sakarya Ü. İlahiyat F.

¹ H.P. Rickman, *Anlama ve İnsan Bilimleri*, (Çev. Mehmet Dağ), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1992, s. 63.

yaratıcı da, kendisine muhatap olarak seçtiği insana, hem kâinattaki olaylar ve hem de peygamberler aracılığıyla gönderdiği kitaplar vasıtasıyla konuşmaktadır. Aynı zamanda Yüce Allah'ın, insana gönderdiği bu kitaplar, kendilerine görev verilen peygamberlerin konuştukları dille gönderilmiştir. Dolayısıyla her bir peygamber, kendisine gelen bu vahiyleri, aynı dili anlayan ve konuşan kavmine aktarmıştır.

Kâinattaki birtakım kanunlar, nasıl açık değil, insanın araştırmasıyla, üzerinde derinden düşünmesiyle ve uzun yıllar süren incelemeleriyle ortaya çıkarılabiliyorsa, metinsel kanun olan vahiylerin/âyetlerin bazılarında da aynı durum söz konusudur. Kur'ân'ın, hem evrende varolan ve meydana gelen olayları, hem de sözlü ifade olan metinlerini âyet olarak adlandırması bu yönüyle oldukça ilginçtir. Nitekim: Bakara 2/99, Meryem 19/58, Nûr 24/1, Nûr 24/46 ve Hac 22/16 benzeri yüzlerce âyette Kur'ân'ın sözlü ifadeleri âyet olarak isimlendirilirken, Âl-i İmrân 3/190, Yûnus 10/6, Rûm 30/20-25 benzeri yüzlerce âyette de, kâinattaki kanunlar ve oluşumlar âyet olarak isimlendirilmiştir.

Kur'ân'ın bazı sûrelerinin başlarında bulunan huruf-u mukattaalara bu açıdan bakabiliriz. Harflere bazı anlamlar yükleme, bunları gizemli kabul etme, birer gösterge olarak kullanma ve bazı şeylerin şifresi olarak görme hadisesi, yeni olmayıp çok eskilere dayanmaktadır. Mesela Yahudi geleneğinde hurûf ilmi, esasta bazı İbranice harflere sayısal değerler vermeye veya harflerin yerlerini değiştirmeye dayanır. Bu yönüme göre mesela Tekvin XIV'te Hz. İbrahim'e bir savaş sırasında yardımcı olan 318 kişi aslında onun hizmetçisi olan Eliezer'den başkası değildir; çünkü Eliezer kelimesinin sayısal değeri 318'dir. Harflerin yerini değiştirme yöntemine (temurrah) göre "galip gelmek" anlamındaki "şşk" (şşak) kelimesi (Yeremya, 25/27) "Bbl" kelimesine (Bâbil) (Yeremya, 514) denk düşer (çünkü bu kurala göre "s"ler "b"ye, "k" da "l"ye dönüşebilmektedir). Böylece kutsal kitabın huruf ilmiyle yorumu neticesinde Tanrı'nın Babil'e üstün geleceği sonucuna ulaşılmaktadır. Yahudi mistikleri, bazı peygamberlere ve kahramanlara sayısal değerler yanında özel anlamlar da vermişlerdir. Mesela Zahor'a göre İbrahim hikmeti, İshak akli, Ya'kub ise bilgiyi temsil etmektedir.²

² Bozhüyük, Mehmet Emin, "Hurûf", *DİA*, XVIII, 398.

Yahudi geleneğinde harflere sayısal değerler yüklendiğine dair Hz. Peygamber döneminde meydana geldiği rivayet edilen şu olay da işaret etmektedir:

Ebu Yâsir İbn Ahtab, Yahudilerden bazı kişilerle Resûlullâh'a (s.a.s.) uğramış, Allah Resûlü Bakara sûresinin baş tarafı olan “Elif Lâm Mîm. Onda hiçbir şüphe yoktur... âyetini okuyormuş. O sırada Yâsir İbn Ahtab'ın kardeşi Huyey İbn Ahtab yahudilerden bazı kişilerle gelmiş ve demiş ki:

“Allah'a yemin ederim ki Muhammed'i (s.a.s.) kendisine indirilen âyetleri okurken duydum.” Ve duyduklarını okumaya başlamış: “Elif Lâm Mîm. Onda hiçbir şüphe yoktur...” Ebû Yâsir demiş ki sen bunu ondan gerçekten işittin mi? O da evet deyince, Huyey İbn Ahtab Yahudilerden bir grupla beraber Resûlullâh'ın (s.a.s.) yanına gelip şöyle demişler: “Ey Muhammed (s.a.s.)! Sen Allah'ın sana indirdiği “Elif Lâm Mîm. Onda hiçbir şüphe yoktur... âyetini okuduğunu hatırlıyor musun?” Resûlullah da (s.a.s.) evet demiş. Bunun üzerine onlar: “Bu âyeti Cebrail sana Allah katından mı getirdi?” diye sorunca o da evet demiş. Bu defa onlar: “Allah senden önce de peygamberler göndermişti. Ancak seninki dışında biz onların ve ümmetlerinin süresinin ne kadar olduğunu bilmiyoruz” demişler. Huyey İbn Ahtab ayağı kalkarak yanındakilere şöyle demiş:

“Elif bir, Lâm otuz, Mîm kırk eder. Bu da toplam olarak 71 yıl eder. Demek ki bu peygamberin mülkünün ve ümmetinin ömrü 71 yıldır. Bu durumda onun dinine girecek misiniz?” Sonra da Resûlullâh'a (s.a.s.) dönerek: “Ey Muhammed! Bu okuduğundan başka da âyetler var mı?” deyince Allah Resûlü (s.a.s.): “Evet var” demiş. Nedir onlar deyince Resûlullah (s.a.s.): “Elif Lâm Mîm Sâd” deyince, o: “Bu daha ağır ve daha uzundur. Elif birdir, lam otuzdur, mim kırktır, sad altmıştır, böylece yüz otuz bir sene eder. O: “Ey Muhammed daha başkası var mı?” diye sordu. O da: “Evet” buyurdu. “Nedir?” deyince de: “Elif lam Ra'dır” buyurmuş. Huyey: “Bu daha ağır ve daha uzundur. Elif bir, Lam otuz, Ra ikiyüzdür, böylece ikiyüz otuz bir sene eder.” Sonra daha başkası var mı demiş: Resûlullah (s.a.s.): “Evet var “Elif lam Mîm Ra'dır” buyurmuş. Huyey: “Bu daha ağır ve daha uzundur. Elif bir, Lam otuz, Mîm kırk Ra ikiyüzdür, böylece ikiyüz yetmiş bir sene eder. Senin durumun bize karışık geldi. Öyle ki sana çok mu yoksa az mı verildiğini bilemeyiz.” diyerek Resûlullâh'ın (s.a.s.) yanından ayrılmışlar. Ebu Yasir kardeşi Huyey b. Ahtab ve beraberindeki hahamlara: “Nerden bileceksiniz! Belki de bunların hepsi Muhammed için toplanmıştır. Yetmişbir, yüzotuzbir,

ikiyüzotuzbir, ikiyüz yetmişbir. Bunların hepsinin toplamı yediyüzdört yıl eder.” dedi. Onlar da: “Onun durumu bize kaşık geldi.” dediler. İşte “Bu muazzam kitabı sana indiren O’dur. Onun âyetlerinin bir kısmı muhkem olup bunlar Kitabın esasıdır. Âyetlerin bir kısmı ise müteşabihdir. Kalplerinde eğrilik olanlar sırf fitne çıkarmak, insanları saptırmak ve kendi arzularına göre yorumlamak için müteşabih kısmına tutunup onlarla uğraşır dururlar. Halbuki onların hakikatini, gerçek yorumunu Allah’tan başkası bilemez. İlimde ileri gidenler: “Biz ona olduğu gibi inandık. Hepsi de Rabb’imizin katından gelmiştir” derler. Bunları ancak tam akıl sahipleri düşünüp anlar ve şöyle yalvarırlar.” (Âl-i İmrân 3/7) ayetinin bu kimseler hakkında indirildiği düşünülmektedir.³

Aynı zamanda Hıristiyanların, değişik dönemlerde, özellikle de çeşitli işkencelere maruz kalıp, inançlarını gizleme zorunda oldukları zamanlarda, kendi aralarında anlaşabilecekleri bazı şifreli kelimeler kullandıkları bilinmektedir.⁴ Yine İslâmiyet’in geldiği dönemde, Kur’ân’dakilere tam olarak benzemese de, Arapların bazı kelimelere bir takım anlamlar yükledikleri gelen rivayetler arasındadır. Mesela Hârîse b. Lâm et-Tâî’nin babasına “Lâm” denmiştir. Bakıra “sâd”, paraya “ayn”, buluta “ğayn”, balığa “nûn”, dağa “kâf” denmiştir.⁵

Arap alfabesindeki harflerin sayısının 28 olması, bunlardan 14 tanesinin Kur’ân-ı Kerîm’deki 29 sûrenin başında zikredilmesi de, İslam âlimleri tarafından bu meselenin daha bir dikkatli şekilde ele alınmasına vesile olmuş ve konu etrafında geniş bir düşünce derinleşmesi meydana gelmiştir. Nitekim, Annemarie Schimmel bu hususun farkına varmış ve şu değerlendirmeyi yapmıştır:

Kameri bir sayı olarak 28, İslam’da önemli bir rol oynar. Mistikler İlâhi sözün yani Kur’ân’ın onlarla yazıldığı Arap Alfabesinin 28 harfini ay konaklarıyla irtibatlandırdılar. Büyük Ortaçağ matematikçisi ve tarihçisi el-Bîrûnî (ö. 1048), bu ilişkinin kainat ile Allah’ın kelamı arasındaki yakın bağlantıyı ispatladığını ileri sürer. Kur’ân’ın Hz. Muhammed’den (s.a.s.) önceki 28 peygamberin adını vermesi ve şairlerin İslam’ın Peygamberini dolunaya benzetmeleri bu çerçeveye oldukça uyur. Kadim Sami düzenindeki 28 Arap harfinin sayısal değerleri, ebced

³ İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmâîl b. Ömer, *Tefsîru’l-kur’âni’l-azîm*, Dâru Kahraman, İstanbul 1992, I, 60.

⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Bozhüyük, “Huruf”, *DİA*, XVIII, 397-400; Cevherî, Tantavî, *el-Cevâbir fî tefsîri’l-kur’ân’il-kerîm*, Dâru’l-Fîkr, ts. II, 5.

⁵ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, I, 67.

alfabesi denen şey, 1 ile 1000 arasında sayıların bütün dizisini üretir. Çünkü ilk 10 harf tek basamaklı sayıları, 10'dan 19'a kadarki harfler onları ve geri kalanlar da yüzleri teşkil eder. Bu sıradaki son harf *ğayn* da 1000 olarak sayılır. İlginç bir şekilde 28'den 1000 sayısını üretmenin aynı yolu M.Ö. 1300 civarında yazılmış Mısırlı Teb'in Bin Şarkısı adlı eserde bulunur ki, 1000 şiirden değil sadece 28 şiirden oluşur. Son olarak da şu da eklenebilir ki, modern araştırmaların keşfettiği gibi dış deri sık sık kendini yeniler bütün hücreleri her 28 günde tekrar yerine koyulur.⁶

Kur'ân'ın bazı surelerinin başında bulunan Huruf-u mukattaalara gelince, bu harfler Kur'ân-ı Kerim'deki 29 surenin başında bulunur. Alfabedeki harflerden sadece 14 tanesi yani yarısı kullanılmıştır. Burada kullanılan bütün harfler tekrarlarıyla 78'dir. Kullanılan bu harfler ا ح ر س ط ع ق ك ل م ن ه ی Bunlardan üç tanesi tek, dört tanesi iki, üç tanesi üç, iki tanesi dört ve iki tanesi de beş harflidir. Aynı zamanda kullanılan bu harfler Arap dilinde en çok kullanılan harflerdir.⁷ Bu harflerin bir anlam taşıyıp taşımadığı meselesiyle ilgili olarak da öteden beri değişik görüşler belirtilmiş, üzerlerinde pek çok tartışmalar olmuştur. Biz burada bunlardan belli başlı olanlarına değinecek, bu harflerin Kur'ân'da kullanılmasının bizler açısından hangi anlamları taşıdığını irdelemeye çalışacağız.

A. HURUF-U MUKATTALARIN NE ANLAMA GELDİĞİ BİLİNEMEZ

İslam âlimlerinden bazılarının göre, bu harflerin anlamlarını bilmemiz mümkün değildir. Bunlar Kur'ân'ın esrarındandır ve anlamlarını yalnızca Allah bilir. Bunlar kulları imtihan etmek içindir. Bunun böyle olması da son derece doğaldır. Zira Cenâb-ı Hakk'ın bizlere nice emir ve yasakları vardır ki, onların anlamlarını, iç yapısını bilmemekle beraber, Allah Teâla emrettiği için onları tereddütsüz kabul eder ve yaparız. Mesela beş vakit namaz neden 6 değil de 5 vakittir? Bunun gerçek sebebini bilmez, ama öyle emredildiği için kabul eder ve yaparız. Ramazan orucu neden bir ay da daha fazla veya eksik değil, bunun gerçek sebebini bilemez ve kabul ederiz. Bunlara başka pek çok meseleyi daha örnek gösterebiliriz.

⁶ Annemarie Schimmel, *Sayıların Esrarı*, (Çev.Mehmed Temelli), Verka Yayınları, İstanbul 1997, s. 244-245.

⁷ Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an bakâik-i ğavâmid-i't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîli fî vücûhi't-tenzîl*, Dâru'r-Reyyân, Kâhire 1987, I, 21.

Bu görüşü benimseyenler, kendilerine delil olarak Hz. Ebûbekir'den (r.a) şu rivayeti gösterirler: “Allah'ın her kitabının bir sırrı vardır. Kur'ân'daki sırrı da sûrelerin başlarındaki harflerdir.”⁸ Şa'bî'den de şu rivayeti aktarırlar: “Bu harfler, müteşâbihattandır. Bunun için de biz bunların zâhirine inanır, onların gerçek anlamlarını Allah'ın bilgisine havale ederiz.”⁹ Aynı konuda Hz. Alî'nin de şöyle söylediği rivayet edilir: “Her kitabın bir özü vardır. Bu kitabın özü ise hece harfleridir.”¹⁰

Râzi de konuyla ilgili tefsirinde haber olarak şunu aktarmaktadır: “Âlimlerin bir sırrı, devlet başkanlarının bir sırrı, peygamberlerin bir sırrı, meleklerin bir sırrı ve bütün bunların ötesinde Allah'ın da bir sırrı vardır. Eğer câhiller âlimlerin sırlarına vâkîf olsalar, onları yok ederler. Âlimler devlet başkanlarının sırlarına vâkîf olsalar, onların sözlerini dinlemezlerdi. Devlet başkanları peygamberlerin sırlarına vâkîf olsalardı, onlara karşı gelirlerdi. Peygamberler meleklerin sırlarına vâkîf olsalardı, onları töhmet altında bırakırlardı. Eğer melekler Allah Teâlâ'nın sırlarına muttali olsalardı, şaşar kalır ve yok olurlardı. Bu şundandır: Yarasa nasıl güneş ışınlarına dayanamıyorsa, zayıf akıllar da büyük sırlara tahammül edemez.”¹¹

Ancak bu görüş ilk bakışta makul gibi görünse de, Kur'ân âyetlerine bakıldığında, bunun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ insanlara altından kalkamayacakları yükleri yüklemeyiz; Kur'ân'da insanın anlamayacağı âyetleri ya da harfleri göndermez. Aksine O, insanlara âyetler üzerinde düşünmelerini, dikkatli ve titiz bir şekilde okumalarını, onun insanlar için bir hidayet kaynağı olduğunu bildirerek, her bir âyet, hatta her bir kelime ve harfin bir anlamının ya da anlamlarının olduğuna işaret etmektedir. Kanaatimizce, kâinatta hiç bir şey anlamsız ve gayesiz olmadığı gerçeğinden hareketle, bu harfler de anlamsız değildir.

B. HURUF-U MUKATTALARIN NE ANLAMA GELDİĞİ BİLİNEBİLİR

⁸ Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî ulûmi'l-keur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. I, 173.

⁹ *Aynı yer.*

¹⁰ Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Huseyn b. Hasan b. Ali et-Teymî, *et-Tefsîru'l-kebir*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1990, II, 3-4.

¹¹ Râzî, *a.g.e.*, 2/4.

Diğer ilim adamlarından birçoğu da bu harflerin bir takım anlamlar içerdiğini söylemişlerdir. Ancak bu konuda çok değişik görüşler ileri sürülmüş, hatta bazen aşırı gidilerek oldukça uç yorumlar yapılmış ve tuhaf sonuçlar çıkarılmıştır. Burada sadece belli başlı örneklerle deyinacağız.

1. BU HARFLER BİRER SEMBOLDÜR

Âlimlerden bazılarına göre, surelerin başlarındaki bu harflerden her biri birer remizdir. Ancak bu remizlerin ne anlama geldiği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunların belli başlılarını şöyle sınıflandırabiliriz: Bunlar Cenâb-ı Hakk'ın isim, sıfat ve fiillerinin remizleridir.

Bazı âlimlere göre bu harfler Cenâb-ı Hakk'ın değişik isim ve sıfatlarına delalet eder.¹² Mesela İbn Abbas'a göre ا لم deki “Elif” Allah'a, “lam” Latif ismine, “mim” Mecid ve Mâlik ismine delalet eder. Aynı zamanda “Elif” nimetlerine, “Lam” lütuf ve ihsanlarına, “Mîm” ise yüceliğine delalet eder.¹³ Mâturîdî, bu harflerin her birinin bir remiz anlamı taşıyabileceğini, bunların da Allah Teâlâ'nın isimleri, sıfatları, mü'minlere olan nimetleri, bu ümmetin ömrü, yöneticilerinin sayısı, bölgeleri gibi hususlar olabileceğini belirterek, böyle bir anlatım şekliyle, konuyu detaylı değil de özetle anlatımın söz konusu olduğunu ve bunun da işte bu harflerle yapıldığına dikkat çekiyor.¹⁴

Bu harflerin Cenâb-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarına delalet etmesinin yanında, bütün bir anlam içerdiğini kabul edenler de vardır. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, ا لم ile ilgili olarak, انا الله اعلم “Ben en iyi bilen Allah'ım”, ا لمص ile ilgili olarak انا الله افصل “Ben ayıran, kesen ve hüküm veren Allah'ım”, ا لمر ile ilgili olarak انا الله اري “Ben gören Allah'ım” demiştir.¹⁵

Bu harfleri, Cenâb-ı Hakk'ın fiillerine birer remiz olarak yorumlayanlar da vardır. Mesela ا لم deki her bir harf bir fiile işaret etmektedir. Buradaki “”!!!!!!ŸŽ!!!!!! !! Ž !! Yani: “Yüce Allah Muhammed'i (s.a.s.) sevdi ve onu

¹² Zerkeşî, *a.g.e*, I, 173; Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Te'vîlât-u ehli's-sünne*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2004, I, 13.

¹³ Bkz: Zerkeşî, *a.g.e*, I, 173; Râzî, *a.g.e*, II, 6.

¹⁴ Mâturîdî, *a.g.e*, I, 13.

¹⁵ Zerkeşî, *a.g.e*, 1/174. Ayrıca bkz: İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Muhammed, b. İdrîs er-Râzî, *Tefsîri'l-kur'âni'l-a'zîm*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1999, I, 32-33; Bedrüddin Muhammed b. İbrâhîm b. Sadullah, *Ğurariü't-tbyân men lem yüsemme fi'l-kur'ân*, Dâru Kuteybe, Beyrut 1990, s. 195.

istediği anlamı bulması hiç de zor olmaz. Dolayısıyla böyle bir bakış açısı, oldukça vahim anlamların ortaya çıkmasına sebep olabilir.

2. BU HARFLER KUR'ÂN'IN YA DA SÛRELERİN İSİMLERİDİR

Bazı âlimler de bunlardan her birinin Kur'ân'ın bir ismini meydana getirdiğini söylemektedir. Nitekim Katâde, Mücahid ve İbn Cüreyc'in de bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir.²⁰ Ancak bu harflere surelerin isimleri olarak baktığımızda, o zaman: “diğer surelerin adlarını nasıl belirteceğiz? Yahut sadece başlarında bu harflerin bulunduğu surelerin mi isimleri var?” gibi soruların gelmesi son derece doğaldır. Ayrıca gerek tefsir usulü ve gerekse tefsirlerin kendilerinde, surelerin bazen bir, bazen iki, bazen üç ya da daha çok isimleri belirtildiğinde, bu isimlerin bir iki sûre hariç -Tâ Hâ, Sâd gibi- huruf-u mukattaalardan dolayı verilmediğini görmekteyiz. Yine gerek Kur'ân'ın kendisinde, gerekse Resûlullâh'ın (s.a.s.) hadislerinde bildirilen Kur'ân'ın farklı isimlerine baktığımızda, bu harflerin adıyla bir Kur'ân ismine rastlamamaktayız.

3. BU HARFLER YEMİN İÇİNDİR

Bazı âlimlere göre de bu harfler yemin için olup, Allah Teâlâ onlarla yemin etmektedir.²¹ Buna göre Cenâb-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'de nasıl bir takım şeyler üzerine yemin etmişse, aynı şekilde bu harflerle de yemin etmektedir. Ahfeş bu hususu şöyle yorumlar: Allah Teâlâ, şeref ve yüceliklerinden dolayı bu harflerle yemin etmiştir. Çünkü bu harfler aynı zamanda, farklı dillerde indirilmiş olan kitaplarının, Cenâb-ı Hakk'ın yüce isim ve sıfatlarının ve değişik milletlerin aralarında tanışmaya vesile olan dillerinin asıllarını teşkil eder. Bundan kastedilen her ne kadar bütün harfler olsa da, bunlardan sadece bir kısmı zikredilmiş ve onlarla yetinilmiştir. Nitekim bir insan sûrenin tamamını kastettiği halde, “el hamdü”yü okudum

²⁰ Taberî, İbn Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1995, Bakara Sûresi (1. âyetin tefsirinde) Mâturîdî, *a.g.e*, I, 13-14; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, 1/32-33; Râzî, *a.g.e*, 2/6; Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman, *el-İtkân fi ulûmi'l-kur'ân*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987, I, 661.

²¹ Mâturîdî, *a.g.e*, I, 13; Zerkeşî, *a.g.e*, I, 173.

der. Böylelikle Yüce Allah sanki bu harflerle Kur'ân'ın kendi kitabı ve sözü olduğuna yemin etmektedir.²² Ancak bu görüşe de Arap belağatı açısından itiraz edilmiş, iki yeminin aynı yerde bulunmasının doğru olmayacağı söylenmiştir. Mesela Kalem Sûresinin başında ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ (Kalem 68/1) “Nun”dan sonra kaleme yemin edilmesi, ya da وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ (Duhan 44/1-2) âyetlerinde olduğu gibi.²³

4. BU HARFLER DİKKAT ÇEKMEK İÇİNDİR

Bazı İslam bilginlerine göre ise bu harflerin gelmesindeki gâye, insanların özellikle de Kur'ân'a karşı direnen ve başkalarını da dinlemekten engelleyen kimselerin dikkatlerini çekmek içindir.²⁴ Yüce yaratıcı bu harfleri, surelerin başlarında kullanarak dinleyenlerin hayretini çekmiş, kulak vermelerine sebep olmuş, devamındaki âyetleri de bu dikkatle dinlemişler, böylelikle kalpleri ve gönülleri yumuşamıştır.²⁵ Zaten insan, genelde alışık olmadığı yabancı şeylere karşı pek meraklıdır. Hemen ona yönelerek kulak kesilir. Bununla da istenilen amaca ulaşılmış olunur. Böylelikle bu harflerden sonra gelen âyetler daha bir titizlikle dinlenilmiş olur.²⁶

Rivayet olunduğuna göre Resulullah (s.a.v.) Mekke'de iken yüksek sesle Kur'ân okuduğu zaman müşrikler etraftan dinleyen insanları kovar, dağıtırlar; dinlemeyin şu Kur'ân'ı ve asılsız yaygara, gürültü yapın derler ve ıslık çalar gürültü ederlerdi. Resulullah (s.a.s.) konuşmaya başladığında, kimse onun sesini duymasın diye gürültü yapmak kafirlerin bir taktiğiydi. Onlar, Kur'an'ın etkili bir kelim olduğunu, onu tebliğ eden kimsenin de yüce bir kişiliğe ve etkileyici bir hitabet yeteneğine sahip bulunduğunu, dolayısıyla dinleyenlerin muhakkak surette onun tesiri altına gireceğini biliyorlardı. Bunu önlemek için, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) söylediklerini dinlememek ve başkalarının da dinlemesini engellemek için karar almışlardı. Bu yüzden Resûlullah (s.a.s.) tebliğ etmeye başladığı zaman, gürültü çıkarıyor ve

²² Tabersî, Ali el-Fadl b. El-Hasan, *Mecmeu'l-beyân fî tefsîri'l-kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâs'il-Arabî, Beyrut 1992; I, 40; Zerkeşi, *a.g.e*, I, 173; Râzî, *a.g.e*, II, 7-8; Ebû Ferâh, Muhammed Ahmed İbrâhim, *Hurûfu'l-mu'cem fî fevâitihî's-suver*, Şeriketü Mektebeti'l-Buhârî, Kuveyt 1992, s. 204.

²³ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, Elif Ofset, Ankara 1979, s. 140; Tuncer, Faruk, *Kur'ân Sûrelerindeki Eşsiz Âhenk*, Işık Yayınları, İstanbul, 2003, s. 93.

²⁴ Mâturidî, *a.g.e*, I, 14.

²⁵ Zerkeşi, *a.g.e*, I, 175.

²⁶ Bursevî, İsmail Hakkı, *Râhu'l-Beyân*, Matbaa-i Osmaniyye, ts. I, 28.

anlamsız seslerle onun mesajını örtmeye çalışıyorlardı. Böyle bir metod sayesinde Allah'ın gönderdiği yüce Peygamber'in davetini önlemeyi umuyorlardı. Nitekim şu âyet, müşriklerin bu durumunu haber vermektedir:

“Bir de kâfirler dediler ki: “Şu Kur’ân okunduğunda ona kulak vermediğiniz gibi, ona karşı yaygara koparıp onun, başkaları tarafından anlaşılmasını da engelleyin. Ancak böyle yaparak üstünlük sağlayıp onu bastırmayı umabilirsiniz.” (Fussilet 41/26)²⁷

5. BU HARFLER TEVRAT, İNCİL VE ÖNCEKİ KİTAPLARA İŞARETTİR

Oldukça ilginç bir yorum da, bu harflerle önceki kitapların kastedildiğidir. Süleyman Ateş, bu harflerle, Arapların dillerini anlamadıkları eski İlahî kitaplara işaret edildiğini, daha sonra da o kitabın özünün fasih bir Arapça ile açıklandığını söylemektedir. Nasıl ki o kitapların ana yapısı olan kelimeler, harflerden oluşmuş ise, Hz. Muhammed’e (s.a.s.) vahyedilen öğütler, kıssalar, emirler de tıpkı o kitapları oluşturan harfler gibi harflerden oluşmuştur. Ancak bu harfler, bu kez Arapça kelimeleri oluşturmuş ve İlahî Kitab’ın içeriği, özü Arapça kelime kalıplarına dökülerek Hz. Muhammed’e (s.a.s.) vahyedilmiştir ki, Araplar da bir İlahî kitaba sahip olsunlar, onu okuyup anlasın ve yollarını bulsunlar.

Yüce Allah, peygamberlerine vahyettiği bütün kitaplarda tevhidi açıklamıştır. Hz. Muhammed’den (s.a.s.) önce indirilen kitaplarda açıkladığı, Hz. Muhammed’e (s.a.s.) de Arapça olarak vahyettiği Kur’ân’da tevhidi izah etmiştir. İşte surenin başında bulunan **حم عسق**, Arapların anlamadıkları yabancı dildeki İlahî kitaba işarettir. Gerçi o Kitap yabancı dildedir ama, onun sözlerinin ana yapısı, harflerdir. Bütün dillerin ana yapısı olan, fakat bağımsız durdukça bir mana anlaşılmayan bu harflerle, yabancı dilde inen İlahî Kitaplara işaret edilmiş; onlarla Allah’ın birliği nasıl anlatılmış ise, Hz. Muhammed’e (s.a.s.) de Allah’ın birliği, O’nun buyruk ve hükümleri öyle vahy ve izah edilmiştir.²⁸

²⁷ Bkz: İbn Kesir, *a.g.e.*, VII, 162-163; Mevdüdi, Ebu’l Ala, *Tefhîmu’l-kur’ân*, Fussilet Sûresi Âyet 26’nın tefsirinde; Elmalı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul ts. VI, 555.

²⁸ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, I, 92-93.

Görüldüğü üzere Ateş'in hareket noktasının temeli, başlarında huruf-u mukattaaların bulunduğu surelerde, Kur'ân öncesi kitapların ya muhteva ya da bizzat isim olarak zikredilmeleri esprisidir. Halbuki Kur'ân'ın pek çok sûresinde, daha önceki peygamberlere indirilen kitapların, bazen isimleri bazen de içerdikleri konuları zikredilmektedir. Zira Kur'ân, geçmiş kitapların tamamlayıcısı, gözetleyicisi ve doğrulayıcısıdır. Eğer bu harfler bundan dolayı gelmiş olsaydı, başlarında huruf-u mukattaaların bulunmadığı diğer surelerin de aynı şekilde olması gerekirdi. Mesela İsrâ ve Furkan sûrelerinde İsrailoğulları ve Hz. Musa'ya verilen mucizeler anlatıldığı halde, bunların başlarında huruf-u mukattaa bulunmamaktadır.

6. BU HARFLERLE YAZININ ÖNEMİNE DİKKAT ÇEKİLMİŞTİR

Bazılarına göre bu harflerle Cenâb-ı Hakk yazı yazmaya insanların dikkatlerini çekmiştir. Zira harflerin Elifbadaki isimlerini sayarak heceleme, yeni okuyup yazmaya başlayanlara mahsustur. Buradan, Kur'ân'ın, ümmî bir kavme ve mübtedî bir muhite muallimlik yaptığı anlaşılmaktadır.²⁹ Yazının keşfi nasıl insanlığa en önemli bir ilerleme döneminin açılmasına yol açmışsa, bu kitabın hidayeti de medeniyette ve toplumsal gelişmede büyük bir ilmi ilerlemeye yol açacak, cehaletten aydınlığa çıkaracaktır. Nitekim o, “oku” diye başlayan bir Kitap olmuş ve gelen ilk vahiy parçasında Allah'ın “insana (kalemle) yazıyı öğretmesinden (Alak 1-5) bahsetmiştir.

Cenâb-ı Allah okuma ve yazmayı öğrenmeye teşvik ediyor. Zira harf isimlerini telaffuz etmek, öğrenime yeni başlayanların işidir. Bunlar bazen bir, bazen iki, bazen üç, bazen dört, bazen beş harf yan yana gelmekle, tedrici bir alıştırma yaptırılmıştır.³⁰

7. BU HARFLER KUR'ÂN'IN MU'CİZELİĞİNİN İŞARETİDİR

İslam düşünürlerinin büyük bir çoğunluğuna göre de bu harfler, Kur'ân'ın benzerine erişilmezlik ve ulaşılmazlığın bir delilidir. Ancak bu harflerin Kur'ân'ın i'câzına işaret olması, değişik açılardan ele alınmıştır.

a. Kur'ân'ın Benzerinin Getirilememesi Hususundaki Eşsizlik

²⁹ Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1989, s. 113. (Hasan el-Benna'dan naklen).

³⁰ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 112-113.

Kur'ân, değişik âyetlerde, kendisine inanmayan insanlardan şayet güçleri yetiyorsa, aynısını getirmelerini istemiş ve bu konuda onlara meydan okumuştur. Halbuki Araplar, özellikle de Kur'ân'ın nâzil olduğu dönemde söz söyleme sanatının zirvesini tutmaktaydılar. Buna rağmen benzerini getirmekten âciz kalmışlar, hatta değil Kur'ân'ın tamamı, bir sûrenin bile eşini getirememiş ve bu konuda aciz kalmışlardır.

Yüce Allah işte bu harflerle aynı zamanda onları uyarmakta ve onlara sanki şöyle demektedir: “Kur'ân, işte bu harflerden ibarettir. Siz de zaten bu harfleri biliyorsunuz ve aynı zamanda edebî sanatların da zirvesindesiniz. O halde siz de ona benzer bir kitabı rahatlıkla yapabilirsiniz. Ancak uzun süre geçmesine, onların şereflerinin ayaklar altına alınmasına rağmen, yine de bunu yapamadılar. İşte bu durum, Kur'ân'ın beşer tarafından değil de, bizzat Allah tarafından geldiğini göstermektedir.”³¹

Kur'ân, harflerden müteşekkildir. Bu harfler, Arapların bildikleri ve sürekli kullandıkları harflerdir. Aşına oldukları ve iyice bildikleri bu harfleri kullanarak, kendileri için en büyük düşman kabul ettikleri Resûlullah (s.a.s.) ve Kur'ân'a karşı zafer kazanabilirlerdi. Ancak bunu yapamadılar. Kur'ân, kullandığı bu harflerle, âdeta onlara böyle bir şeyi başaramadıklarını hatırlatmış oluyor.

b. Orijinal Olması Yönüyle Eşsizlik

Makalemizin giriş kısmında da belirttiğimiz gibi Araplar, harflere bir kısım anlamlar yükleyip onları kısaltarak kullanıyorlardı. Ancak bu sıkça baş vurulan bir uygulama değildi. Kur'ân'ın kullandığı şekliyle bir ilkti. Bu konuda Kur'ân, başka herhangi bir edip ya da hatibi taklit ediyor değildi. Bu yönüyle de Kur'ân eşsizliğini ortaya koyuyordu.

Said Nursî, huruf-u mukattaaların bu yönüyle bir ilk olduğunu ve Kur'ân'ın i'caz yönlerinden birini oluşturduğunu söyler: Hatip ve beliglerin âdetindedir ki, mesleklerinde daima bir misale tâbi oluyor, bir örnek üzerine nakış dokuyor ve işlenmiş bir yolda yürüyorlar. Halbuki, bu harflerden anlaşıldığına göre, Kur'ân hiçbir misale tâbi olmamış, hiçbir belâgat örneği üzerine nakış yapmamış ve işlenmemiş bir yolda yürümüştür.³²

³¹ Bkz: Zerkeşî, *a.g.e.*, 1/175; Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 27; Râzî, *a.g.e.*, II, 7.

³² Nursî, Bediuzzaman, *İşâratu'l-i'câz*, Tenvir Neşriyat, İstanbul, ts. s. 36.

c. Kâinatla İlişkisi Yönüyle Eşsizlik

Son dönem ilmi tefsir geleneğinin en önde gelen temsilcilerinden Cevherî, haruf-u mukattaalara oldukça farklı bir açıdan bakmış ve Kur'ân'ın eşsizliğini, kullanılan harflerin sayısında aramıştır. Cevherî, sûre başlarındaki harflerin Arap alfabesindeki harflerden 14'ünden oluştuğunu, bunun da alfabenin yarısı ettiğini söyleyerek, gerek 14 ve gerekse 28 sayılarıyla ilgili evrenden karşılaştırmalar yapar:

1. Her bir eldeki mafsalsal sayısı 14'tür.
2. İnsanın sırt omurgasının altında 14, üstünde 14 kemik vardır.
3. İnek, deve, eşek, yırtıcı hayvanlar, diğer doğum yapan ve emziren hayvanların ön taraflarında 14, arka taraflarında 14 kemik vardır.
4. Kuşların uçarken kullandıkları kanat tüylerinin sayısı 14+14'tür.
5. Kuyrukları uzun olan inek ve yırtıcı hayvanların kuyruklarındaki kemik sayısı 14'tür.
6. Bazı sürüngen ve balık gibi uzun boylu hayvanların omurga kemiklerindeki sayı 28'dir.
7. Arapça'daki harf sayısı 28'dir. Bunlardan 14'ü idğam yapılı, 14'üne yapılmaz.
8. Arapça'daki noktalı harflerin sayısı 14, noktasızlarınkı de 14'tür.
9. Ay'ın 14 Güney 14 Kuzey olmak üzere 28 evresi vardır.

Bunlarla Cenâb-ı Hakk sanki şöyle demektedir: “Ey kullarım, ayın evreleri var 28 ve bunlar iki kısım. Ellerin eklem sayısı 28 ve iki kısım. Harflerin sayısı 28 ve iki kısım... Bununla şunu bilin ki, bu Kur'ân benim tarafımdan indirilmiştir. Çünkü onların harflerini, ayın evreleri, insan ve hayvan eklemeleri, hece harflerinin dizilişi ve sayısı gibi haber verip yaptığım şekilde kıldım. Durum böyle olunca, nasıl olur da Muhammed (s.a.s.) veya başka bir beşer böyle hassas ve mükemmel bir sistemi kursun, bu sayıları kainattaki diğer sayılara, bu kanunları, diğer prensiplere uygun bir şekilde uydursun? İşte bundan ötürüdür ki, Kur'ân Benim sözümdür. Böyle bir neticeye varmanız için de işte surelerin başlarındaki bu harfleri koydum. Tâ ki yer gök ve onların ikisi arasındakilerin boşu boşuna yaratılmadığını bilesiniz. Kâinat kitabıyla vahiy kitabı arasındaki mükemmel uygunluğun farkına varasınız. İşte bu Kur'ân, kıyamete kadar bâkî kalacak. Her ne kadar

Sonuç

Kainattaki her şeyin kendine has bir dili vardır. Bu dillerden bazıları açık, bazıları yarı açık, bazıları da oldukça kapalıdır. Surelerin başlarındaki bu harfleri oldukça kapalı olan kısımdan sayabiliriz. Tam olarak ne anlama geldiğini çözemsek de, mutlaka işaret ettikleri bir takım anlamların olduğu açık bir gerçektir. Zira kainatın işleyişinde nasıl hassas bir dengenin varlığı söz konusu ve hiçbir fazlalık ve eksiklik yoksa, Yüce Yaratıcı'nın insanlığa gönderdiği Kur'ân'da da fazlalık ve eksiklik söz konusu değildir. Öteden beri İslam bilginleri bu harflerin anlamları üzerinde oldukça derin düşünmüş, değişik görüşler ileri sürmüş ve çeşitli tartışmalar yapmışlardır. Bundan sonra da yapılması ve yeni bir takım yorumların ortaya çıkması muhtemeldir. Üzerinde bu kadar farklı yorumun yapılmasındaki temel faktörün, konuyla ilgili olarak gerek Kur'ân'dan, gerekse Kur'ân'ın birinci açıklayıcısı Hz. Peygamber'den (s.a.s.) açık ve net bir bilginin olmamasıdır. Dolayısıyla her bir bilgin, kendi perspektifinden meseleye bakmış, değişik yorumlar yapmış, hatta bazen oldukça uç görüşler dahi ileri sürmüşlerdir.

Konuya genel bir perspektiften baktığımızda karşımıza şu neticeler çıkmaktadır: Bu harfler, Kur'ân-ı Kerîm'deki 29 sûrenin başında bulunmaktadır. Huruf-u mukattaalardan sonra ya Kur'ân, ya Tenzîl, ya da vahiyden bahsedilmektedir. Hece harflerinin sayısı yirmi sekiz harftir. Kur'ân-ı Kerim, sûrelerin başında bu harflerin yarısını zikretmiş, yarısını ise kullanmamıştır. Kullanılan bu 14 harf terkedilenlerden daha fazla kullanılmaktadır. Bu harfler önemli bir şeyin mukaddimesi ve keşif kolları gibidir. Bu harflerin manadan soyutlanmış olarak zikredilmesi, muarızlarını delilsiz bırakmaya işaretler. Sûrelerin başlarındaki bu harfler, İlâhî bir şifre olabilir. İnsanların bilgileri bu şifreleri tam anlamıyla çözmeye yetiştiriyor. Ancak bunların, kesinliğin ötesindeki yorumlar olarak da olsa, Kur'ân'a dikkat çekme ve farklı açılardan onun eşsizliğine işaret etme gibi anlamlar taşıdığını söylemekte bir sakınca yoktur. Bunların gerçek anahtarı, ancak Hz. Muhammed'dir (s.a.s.). Aynı zamanda bu harflerin birer şifre gibi bırakılması, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) fevkalâde bir zekâyâ sahip olduğuna işaretler ki, O, remizleri, îmaları ve en gizli şeyleri dahi sarîh gibi telâkki eder, anlar.